

RECENZJE I OMÓWIENIA

Justyna Szczudlik

ŚWIADKOWIE HISTORII

Agnes Smedley, *China Fights Back*, Beijing: Foreign Language Press, 2003, ss. 219.

Israel Epstein, *I Visit Yanan*, Beijing: Foreign Language Press, 2003, ss. 133.

Arthur Clegg, *Aid China*, Beijing: Foreign Language Press, 2003, ss. 186.

E. Grey Dimond *Inside China Today*, Beijing: Foreign Language Press, 2003, ss. 248.

Hugh Deane, *Good Deeds and Gunboats. Two Centuries of American–Chinese Encounters*, Beijing: Foreign Language Press, 2003, ss. 290.

W 2003 r., z inicjatywy The China Society for People's Friendship Studies (PFS), wydawnictwo Foreign Language Press Beijing wydało angielskojęzyczną serię *Light on China*. Seria liczy około 50 pozycji różnych autorów* – w przeważającej większości Amerykanów – świadków historycznych przemian w Chinach, począwszy od wojen opiumowych aż po współczesność. Każda z pozycji opatrzona jest wstępem Huang Hua – byłego ministra spraw zagranicznych Chin, a obec-

* W serii *Light on China* ukazały się m.in. (w 2003 r.): J. Belden, *China Shakes the World*; I. Epstein, *The Unfinished Revolution in China*; A. Smedley, *Chinese Destinies*; J. W. Stilwell, *The Stilwell Papers*; A. L. Strong, *The Chinese Conquer China*; A. L. Strong, *When Serfs Stood Up in Tibet*; I. and D. Crook, *Ten Mile Inn: Mass Movement in a Chinese Village*; (w 2004): H. F. Snow, *Women in Modern China*; A. Smedley, *Portraits of Chinese Women in Revolution*; G. Hogg, *I See a New China*; Allen, Ted & Gordon Sidney, *The Scalpel, the Sword*; I. Epstein, *Woman in World History: Life and Times of Soong Ching Ling (Mme. Sun Yat-sen)*; J. W. Esherick, *John Stewart Service – Lost Chance in China*; H. Deane, *Remembering Koji Ariyoshi: An American GI in Yanan*.

Pozostałe tytuły zob. www.china.org.cn.

nego przewodniczącego PFS – który podkreśla, że wydane we wspomnianej serii książki są zapisem przełomowych wydarzeń z dziejów Chin widzianych oczami obcokrajowców. Obcokrajowcy ci są uznawani w Chinach za prawdziwych przyjaciół narodu chińskiego, którzy przekonani o słuszności celów rewolucji chińskiej kierowanej przez partię komunistyczną, postanowili bezpośrednio w niej uczestniczyć. Często pozostawali w Chinach na stałe. Niektórzy, ciesząc się dużym uznaniem chińskich władz, otrzymali obywatelstwo ChRL i przywilej zasiadania w państwowych instytucjach. Poza bezpośrednim zaangażowaniem w rewolucję chińską, a w szczególności w pomoc wojskom jednolitego frontu (zawsze po stronie KPCh) w wojnie z Japonią, organizowali pomoc medyczną na froncie, pomagali w tworzeniu służby zdrowia w Chinach, organizowali akcje prozdrowotne, zakładali angielskojęzyczne czasopisma w celu popularyzacji sprawy chińskiej w świecie, pisali i wydawali książki o nowych Chinach. Z uwagi na krytycyzm wobec polityki swoich państw i ideologiczne zaangażowanie byli – szczególnie w USA okresu maccartyzmu – oskarżani o sympatyzowanie z komunizmem.

Pozycje serii *Light on China* były już wcześniej wydawane, jednak od ich pierwszych wydań minęło wiele czasu i uznano, że warte są one wznowienia. Huang Hua podkreśla, że celem tych publikacji jest po pierwsze, przypomnienie jak społeczeństwa mocarstw zachodnich, wbrew oficjalnym stanowiskom swoich rządów, reagowały na sytuację w Chinach, a po drugie – umocnienie „fundamentu do budowy wzajemnego zrozumienia między społeczeństwami Chin i innych państw”. Anglojęzyczne wydanie ma pomóc w osiągnięciu tych celów zarówno w krajach, z których pochodzą autorzy, jak i w Chinach, gdzie język angielski, szczególnie w kręgach studenckich, staje się drugim językiem.

Wiele pozycji poświęconych jest okresowi wojny chińsko-japońskiej z lat 1937–1945. Są to zarówno wspomnienia naocznych świadków tych wydarzeń, wędrujących z wojskami chińskimi walczącymi z Japończykami, a także relacje z działalności stowarzyszeń sympatyzujących z Chinami, funkcjonujących w różnych europejskich krajach, które – organizując demonstracje, drukując ulotki, plakaty i przygotowując innego rodzaju akcje – przeciwstawiały się japońskiemu ekspansjonizmowi w Chinach.

Przykładem relacji naocznego świadka wydarzeń z okresu wojny chińsko-japońskiej jest książka amerykańskiej dziennikarki Agnes Smedley pt. *China Fights Back*. Autorka – pisarka, dziennikarka, działaczka na rzecz ruchu nacjonalistycznego w Indiach, feministka, organizatorka klinik kontroli urodzeń w Berlinie, absolwentka studiów azjatyckich i zwolenniczka idei socjalizmu – w 1928 r. wyjechała do Chin jako korespondentka „Frankfurter Zeitung”, a od 1930 „Manchester Guardian”. W 1936 r. rozpoczęła podróż na północ Chin, kontrolowaną przez Komunistyczną Partię Chin. Dotarła do Xi’anu, skąd na początku 1937 r. wyruszyła do Yan’anu – siedziby KPCh.

Autorka relacjonuje marsz 8. Armii na tyły wojsk japońskich. Książka ma formę dziennika. Obejmuje wydarzenia z lat 1937–1938. Szczególnie interesujące są w niej opisy ówczesnych Chin, zacofanie chińskiej wsi – zamkniętej, niezwykle biednej, w której budzi się narodowa świadomość pod wpływem realizowanego przez partię komunistyczną i jej armię kodeksu moralnego, który autorka szczegółowo przytacza. Rezultatem jest masowy napływ chłopów do armii. Pokazuje kontrast zachowań 8. Armii a rządu nankińskiego i wojsk generała Czang Kaj-szeka (Jiang Jieshi). W zasadzie nie wspomina o istniejącym wówczas – drugim już w historii rewolucji chińskiej – jednolitym froncie KPCh i Kuomintangu (Guomindang, GMD). Pisze tylko o partii komunistycznej, 8. Armii i jej przywódcach, nie dookreślając złożoności ówczesnej sytuacji. Jest to jednak zrozumiałe ze względu na formę książki, jaką jest dziennik, opisujący jej doświadczenia.

Formę dziennika ma także książka Izraela Epsteina po tytule *I visit Yanan*. Autor zaliczany jest w Chinach do ścisłego grona „prawdziwych przyjaciół Chin”. Urodził się w Warszawie w 1915 r. Gdy miał 2 lata wyjechał z rodzicami do Chin. W wieku 15 lat zaczął pracować jako dziennikarz w angielskojęzycznym „Peking and Tianxin Times”, następnie pomagał w organizacji agencji prasowej w Yan’anie. Był też członkiem korpusu dziennikarzy w Chongqingu – kuomintangowskiej stolicy Chin. W 1944 r. za zgodą władz GMD wrócił do Yan’anu. W 1951 r., po 5-letnim pobycie w Stanach Zjednoczonych, wrócił do Chin, ażeby pomóc Song Qingling – wdowie po Sun Jatsenie – w zakładaniu anglojęzycznego czasopisma „China Reconstruct” (obecnie „China Today”). W 1957 r. otrzymał chińskie obywatelstwo. Zaangażowanie w rewolucję chińską nie uchroniło go przed represjami w czasie „rewolucji kulturalnej”. Został skazany na 5 lat więzienia, a pod koniec lat 70. – zrehabilitowany. Zmarł w roku 2005.

W *I visit Yanan* Epstein opisuje swój pobyt w siedzibie KPCh w Yananie w 1944 r. oraz na tzw. Obszarach Wyzwolonych spod okupacji japońskiej. Poszczególne rozdziały książki są krótkimi, zazwyczaj 2–3 stronicowymi raportami na dany temat lub relacjami jakiegoś wydarzenia, którego autor był świadkiem. Nie łączą się one merytorycznie, a jedynie chronologicznie, więc można je traktować jako oddzielne rozdziały czy części książki – jak np. rozdział zatytułowany *Who Are Chinese Communists?*, w którym autor zamieszcza krótkie notki biograficzne Mao Zedonga, Zhu De, Zhou Enlaia i innych. W innych rozdziałach Epstein przedstawia między innymi: obchody dnia jedności KPCh i GMD, antyjapońskie demonstracje armii chińskiej, opisuje przypadki ruchów antyfaszystowskich w Japonii ostro potępiających japońską agresję na Chiny czy wizytę tajnej amerykańskiej misji wojskowej w ośrodku yan’ańskim.

Problem konfliktu chińsko-japońskiego porusza także Arthur Clegg w swojej książce pt. *Aid China*. Opisuje Chiny widziane z zewnątrz, oczami obcokrajowca, ale przebywającego w swoim własnym kraju, w tym wypadku w Wielkiej Brytanii. Autor relacjonuje działalność The China Campaign Committee (CCC) – orga-

nizacji powstałej w 1937 r. w Wielkiej Brytanii, mającej na celu pomoc Chinom walczącym z Japończykami. Opisuje szereg akcji pomocowych dla Chin przygotowywanych przez CCC, jak i inne organizacje pozarządowe, np. demonstracje wzywające Brytyjczyków do bojkotu japońskich towarów, Japonię – do zaprzestania wojny, organizowanie „dni chińskich”, zbiórki pieniędzy na sprzęt medyczny i leki, bezpośrednią pomoc finansową partyzantom, wystawy upowszechniające wiedzę o ówczesnej sytuacji w Państwie Środka.

Książka zawiera załącznik, w którym autor zamieszcza spis oraz krótkie wzmianki biograficzne o zagranicznych lekarzach, którzy po wojnie w Hiszpanii zostali wysłani do Chin w ramach China Medical Aid Committee i jako lekarze China Red Cross organizowali pomoc medyczną w różnych częściach Chin. W spisie widnieje wiele nazwisk lekarzy z Polski i polskiego pochodzenia: Samuel Flato, Wiktor Taubenflingel, doktor Jungerman, doktor Kamieniecki, Franciszek Kriegel.

O amerykańskim lekarzu libańskiego pochodzenia, który spędził długie lata w Chinach organizując pomoc medyczną, pisze E. Grey Dimond w książce pt. *Inside China Today*. Jest to, w zasadzie, biografia George'a Hatema, który ukończył studia medyczne w 1934 r. wyjechał do Szanghaju i osiadł w Państwie Środka. Przyjął chińskie nazwisko Ma. Hatem aktywnie uczestniczył w budowaniu chińskiego systemu zdrowia, jak i w wydarzeniach politycznych, popierając partię komunistyczną i jej przywódców – głównie Mao Zedonga i Deng Xiaopinga. O jego zawodowo-politycznym zaangażowaniu świadczą takie wydarzenia z jego życia jak pomoc medyczna w czasie Długiego Marszu czy pomoc dla ośrodka yan'ańskiego w pozyskaniu środków finansowych z Czerwonego Krzyża dla Obszarów Wyzwolonych.

Autor książki relacjonuje rozmowy z Hatemem, które przeprowadził podczas swoich licznych pobytów w Chinach. Dotyczyły one głównie spraw politycznych, a przede wszystkim stosunku doktora Hatema do KPCh, jej przywódców i tarć frakcyjnych w jej szeregach. Hatem był zdeklarowanym zwolennikiem Mao, o czym świadczy wiele jego wypowiedzi, które E. Grey Diamond przytacza. Dr Ma określa Mao mianem „wyjątkowego człowieka” i „esencji Nowych Chin”. Broni decyzji przewodniczącego podczas „rewolucji kulturalnej”, uznając, że popełnił jedynie niewielkie błędy pod koniec życia, które określa jako „czyny nie w pełni odpowiedzialne”. Diamond pisze także o ogromnej estymie, jaką dr Hatem darzył Deng Xiaopinga.

Oprócz rozdziałów poświęconych *stricto* doktorowi Hatemowi są też takie, które opisują przemiany w Chinach, głównie gospodarcze, m.in. rezultat *czterech modernizacji* Deng Xiaopinga. Jest też rozdział dotyczący religii w Chinach, pod koniec którego znajduje się fragment – zapewne interesujący dla polskiego czytelnika – mówiący o wyborze w październiku 1978 r. papieża z komunistycznego kraju.

Ostatnia z pozycji, którą chciałam tu przytoczyć, *Good Deeds and Gunboats. Two Centuries of American – Chinese Encounters* pióra Hugh Deane'a różni się

niewo od wspomnianych wyżej publikacji. Jej tematem jest 200 lat kontaktów amerykańsko-chińskich, zarówno stosunków oficjalnych, jak i kontaktów niepaństwowych. Autor po raz pierwszy pojechał do Chin w 1936 r. w ramach wymiany studenckiej. Studiował na Uniwersytecie Lingnan. Po ukończeniu studiów na Harvardzie pracował jako dziennikarz w amerykańskich redakcjach „Science Monitor” i „Springfield Union and Republic”. W czasie II wojny światowej był zatrudniony w Biurze Informacji Wojennej na południowym Pacyfiku. W latach 1944–1950 był korespondentem w Tokio, a od 1960 r. dziennikarzem w redakcji „Hotel Voice”. Był założycielem US – China Friendship Association. Zmarł w roku 2001.

Książka dzieli się na trzy części. Pierwsza przedstawia zarys oficjalnych kontaktów amerykańsko-chińskich. Autor krytycznie odnosi się do „polityki otwartych drzwi” forsowanej przez USA wobec Chin. Amerykańską politykę zagraniczną XIX i początku XX w. nazywa polityką *me too* lub *Hitchhiking imperialism*, oznaczającą przekazywanie Ameryce części przywilejów i koncesji uzyskanych przez Wielką Brytanię i Francję na dworze Qingów. Amerykańską dyplomację określa też mianem antykolonialnego imperializmu, którego sedno polegało na budowaniu silnej pozycji USA w Chinach kamuflowanej przez popieranie tych sił, które dzięki swojej słabości gwarantowały Ameryce rolę decydenta w Państwie Środka. Następnie opisuje pokrótce politykę zagraniczną USA opartą o doktrynę Trumana, kończąc na dyplomacji pingpongowej i ustanowieniu oficjalnych stosunków dyplomatycznych między USA a ChRL w 1979 r.

Druga, główna część książki, to analiza nieoficjalnych kontaktów amerykańsko-chińskich. Autor nie przedstawia historii tych kontaktów w sposób chronologiczny, ale w poszczególnych rozdziałach zamieszcza notki biograficzne o Amerykanach związanych w jakiś sposób z Chinami – ich historią, polityką czy gospodarką. Wśród tych postaci są: podróżnicy (Frederick Low Olmstead, Federick Townsend Ward, Barbara Taylor), pisarze (Mark Twain), tłumacze i dziennikarze (Ezra Pound, Agnes Smedley), biologowie (Frank Meyer), politycy (Teodor Roosevelt, Joseph Stilwell) i inni. Opisuje też wydarzenia z historii wzajemnych kontaktów, począwszy od spraw politycznych (problem pomocy CIA Tybetowi, wojna koreańska) aż po kontakty w dziedzinie kultury (Chiny w poezji amerykańskiej). Trzecia część to wspomnienia autora z podróży do Chin w 1982 r., podczas której odwiedził Uniwersytet Lingnan oraz inne miejsca, zapamiętane z czasów studenckich i późniejszych pobytów w Chinach.

Seria *Ligth on China* jest interesująca ze względu na popularyzowanie mało znanych, szczególnie poza Chinami, wydarzeń z chińskiej historii. Udział obcokrajowców w rewolucji chińskiej, ich bezpośrednie zaangażowanie w wojnę chińsko-japońską czy pomoc w organizacji nowego państwa nie jest tematem powszechnie znanym. Z tego też względu wznowienie tych pozycji zasługuje na uwagę. Dla polskiego czytelnika interesujące mogą się okazać wątki polskie pojawiające się w kilku publikacjach.

Słabą stroną serii jest zbyt ni subiektywizm, choć jest on zrozumiałe ze względu na opisywanie przez autorów ich własnych przeżyć i doświadczeń. Forma pamiętnika z natury rzeczy sprzyja nadmiernemu subiektywizmowi. Jednak z punktu widzenia prawdy historycznej brak obiektywizmu jest niedostatkami. Jest on szczególnie dotkliwy dla osób niedostatecznie znających historię Chin. Autorzy przytoczonych publikacji często nie wspominają, bądź jedynie krótko wzmiankują, o złożoności sytuacji wewnętrznej w Chinach tamtego okresu. Praktycznie w żadnej z przytoczonych książek nie pisze się o GMD, jednolitym froncie między Partią Narodową a KPCh w czasie wojny chińsko-japońskiej, sprawiając wrażenie, że Chiny okresu rewolucji i wojny z Japonią borykały się jedynie z obcą agresją. Problem wojny domowej i walki o władzę jest niedostatecznie uwypuklony. W książkach brakuje także informacji dotyczących autorów. Czytelnikowi przydałyby się ich krótkie biografie, które mogłyby stanowić dobry wstęp do publikacji. Brakuje też notki wyjaśniającej cel i zakres działalności The China Society for People's Friendship Studies (PFS) – inicjatora i patrona serii *Light on China*.

